

Efter verdens ende

MAREN AARUP

*I begyndelsen var lidelsen.
Universet skriger. Betonen markerer den voldsomhed, det blev slået med, som en mur. Betonen skriger. Græsset jamrer mellem dyrets tænder. Og mennesket? Hvad skal vi sige om mennesket?*

Michel Houellebecq, *Rester vivant*.

Menneskeheden er på vej mod sin endegyldig udslettelse, mener den kontroversielle franske forfatter Michel Houellebecq (f. 1958), og han dedikerer derfor sit forfatterskab til denne uddøende race.

I sine tre romaner, *Udvidelse af kampzonen* (1994), *Elementarpartikler* (1998) og *Platform* (2001), beskriver Houellebecq tilværelsen for de sidste mennesker på jorden og grundene til deres udslettelse. Skiftet til en ny æra er uundgåeligt, fordi det er historisk betinget, at samfundet jævnlige undergår forandringer:

Man kan ikke sige, at metafysiske mutationer specielt rammer svækkede samfund, der allerede er i forfald. Da kristendommen opstod, var Romerrigets magt på sit højeste [...]; men alligevel havde det ikke en chance. Da den moderne videnskab opstod, udgjorde den middelalderlige kristendom et fuldkomment forståelsessystem for mennesket og universet; den fungerede som grundlag for, hvordan man skulle regere folk, skabe viden og værker, var bestemmende for krig og fred, organisere produktionen og fordelingen af goderne; intet af alt dette kunne forhindre dens sammenbrud. (*Elementarpartikler*, p. 6)

Skiftet til en ny metafysisk tidsalder vil være lige så voldsomt som Romerrigets fald og som den moderne videnskabs udraderinger af kristendommens forklaringsmodeller, mener Houellebecq. Og årsagerne til det epokale skift, som han fremmaner, er mange.

Denne artikel handler om, hvad der, ifølge Houel-

lebecq, karakteriserer den epoke, vi lever i, som gør udslettelsen af menneskeheden uundgåelig, og hvad, han mener, vil træde i stedet.

De elendige

Houellebecq kalder vores periode “den materialistiske tidsalder”. Den strækker sig fra den middelalderlige kristendoms forsvinden og til et stykke ind i det tredje årtusinde (*Elementarpartikler*, p. 295). Han mener, at en af de vigtigste årsager, til at vi er på vej mod et periodeskift, er, at ensomhed og desillusion er blevet et menneskeligt grundvilkår. Denne ensomhed resulterer i, at mennesket enten trækker sig tilbage fra omverdenen eller desperat søger efter lykken. Begge reaktionsformer fremstilles i alle Houellebecqs romaner i form af to personer, der både spejler hinanden og udgør hinandens modsætninger.

Udvidelse af kampzonen fortæller af Michel, der bliver sendt på en opgave i provinsen for sit firma med en kollega, Raphaël. Her går de to i byen flere gange, men uden at møde de kvinder, som Raphaël drømmer om, de skal. Raphaël halser rundt efter enhver kvinde, der viser sig, mens Michel er indelukket og opgivende i forhold til foretagendet. Selvom de to på den måde er meget forskellige, er de begge ensomme, og dermed karakteriserer de mange menneskers vilkår i det moderne samfund.

Elementarpartikler handler om to halvbrødre, Bruno og Michel. Bruno er fransklærer, og Michel forsker i molekylærbiologi. De to brødre er forskellige på flere måder – især på det seksuelle plan. Bruno er ekstremt sexfikseret, og han lever et frustreret og temmelig ynkeligt liv på evig jagt efter seksuel tilfredsstillelse. Michel derimod interesserer sig udelukkende for sin forskning. Begge brødre møder på

et tidspunkt en kvinde, som får betydning for deres liv, men som begge dør: Christiane, som kan tilfredsstille Bruno seksuelt og dermed gøre ham lykkelig, og Annabelle, som siden barndommen har været forelsket i Michel, og som han har et platonisk forhold til. De to brødres skæbne er således tæt forbundet, fordi de hver især lever et liv, der ligner den andens. Dels hvad angår deres midlertidige forhold til hhv. Christiane og Annabelle, dels fordi Brunos seksuelle frustrationer kommer til at spille en vigtig rolle i forhold til Michels forskning. Bruno og Michel fremstår dermed, på samme måde som Michel og Raphaël i *Udvidelse af kampzonen*, som to mennesker, hvis ensomhed for den enes vedkommende udtrykkes i en desperat søgen efter kontakt og for den andens i en afvisende indadvendthed.

I *Platform* hedder hovedpersonen også Michel, men i denne roman har han ikke nogen med- eller modspiller, der på samme måde som hhv. Raphaël og Bruno i de to andre bøger kan sætte ham i relief. Til gengæld repræsenterer Michel selv to persontyper, idet han i bogens første og anden del fremstår meget forskelligt. Hvor han i første del er udpræget kynisk og resigneret, ændrer han med ét slag attitude, da han i starten af anden del indleder et forhold til Valérie:

Hun forstod at holde op lige før jeg kom, hun kunne have holdt mig til ilden i timevis. Jeg levede inde i en leg, en ophidsende og om leg, den eneste de voksne har tilbage; jeg rejste gennem et univers af let begær og endeløse øjeblikke af nydelse. (*Platform*, pp. 159-60)

Ligesom Bruno finder lykken gennem seksuel tilfredsstillelse takket være Christiane, er det også Valéries uselviske og uuds lukkelige seksualitet, som fremkalder denne anden og lysere side af Michel. Romanen ender dog med, at Valérie bliver offer for et muslimsk terrorangreb.

Glimtvist viser der sig således en mulig lykke i form af nærhed mellem kønnene, men håbet nedbrydes hver gang, fordi elendigheden er et menneskeligt grundvilkår, ifølge Houellebecq. Hermed slås det endeligt fast, at det ikke længere er en materiel fattigdom, der ligger til grund for menneskets elen-

dighed, sådan som den f.eks. fremstilles i Victor Hugos roman *De elendige* (1862). Tværtimod er fattigdommen i den materialistiske tidsalder social og psykologisk, idet den er resultatet af en lammende ensomhed.

Kropsdyrkelsens regime

Ifølge Houellebecq skyldes de amputerede sociale relationer, der karakteriserer vores samfund i dag, i høj grad, at kroppen er blevet et magtsymbol.

Dette tema slås an allerede i Houellebecqs første essaysamling, *Rester vivant* ("At forblive i live"). Her handler en af teksterne om, hvordan man kommer i kontakt med eventuelle sexpartnere på Minitel, en tidlig fransk udgave af internettet. Fortælleren både skriver og læser kontaktannoncer, og han lægger mærke til, at de fleste af dem indeholder oplysninger om alder, højde og vægt. Desuden anfører de mandlige annonceskribenter størrelsen på deres kønsorgan, mens kvinderne skriver målene på deres talje, hofter, bryster etc. Disse tal giver fortælleren en idé:

Mens jeg funderer over den stigende nummerering i verden, udvikler jeg et koncept om et standardiseret seksuelt nummer på baggrund af det princip, som de tretten tal på sygesikringsbeviset er bygget på. Konnet skulle fremgå af et tal, fødselsåret af to; herefter skulle størrelsen og vægten komme (fem tal). [...] På dette grundlag ville en kvinde kunne beskrives gennem 14 tal og en mand gennem 12. (*Rester vivant*, p. 35, min oversættelse)

Med inspiration fra kontaktannoncerne forestiller fortælleren sig, hvordan man kan etablere et personligt seksuelt nummer, som indikerer, hvor attraktiv indehaveren af nummeret er.

Denne idé, om at kroppen kan gøres op i tal, illustrerer tydeligt den idealisering af kroppen, som foregår i den materialistiske tidsalder. Det er et tema, som er centralt i Houellebecqs forståelse af verden og af menneskelige relationer. Det er nemlig kun unge mennesker med smukke kroppe, der har høj status i samfundet, og det resulterer ofte i (selv)had og aggressivitet (*Elementarpartikler*, p. 103). For eksempel da Bruno bliver klar over, at han er udstyret

med et køn af en beskeden størrelse:

Under alle omstændigheder blev jeg i brusebadet i Gymnase Club klar over, at jeg havde en lillebitte pik. Jeg har selv målt efter: 12 centimeter, måske 13 eller 14, hvis man trykker linealen helt ind til roden. Jeg havde fundet en ny kilde til lidelse; og dér var intet at gøre, det var et grundlæggende og definitivt handicap: det var fra da af, jeg begyndte at hade negere. (*Elementarpartikler*, p. 186)

Fordi det siges, at afrikanere generelt er mere veludrustede end europæere, medfører Brunos erkendelse af sin egen begrænsede fysik, at han begynder at chikanere de af hans elever, som ikke er hvide (*Elementarpartikler*, p. 186-87). Brunos mindreværdsfølelse i forhold til samfundets dominerende kropsideal bevirker således, at han bliver racist.¹

Samfundets kropsfiksering resulterer ligeledes i, at mange får spoleret deres forhold til seksualitet. Det ses allerede i begyndelsen af *Elementarpartikler*, hvor Michels kanariefugl dør. Han smider den i affaldsskaktten, fordi han ikke ved, hvad han ellers skal gøre af den:

Imidlertid drømte han om enorme affaldsposer fyldt med kaffefiltre, ravioli i tomatsovs, afskårne kønsorganer. Kæmpemaddiker på størrelse med fuglen og udstyret med næb var gået til angreb på dens krop. De rev dens kloer af, sønderflængede dens indvolde og punkterede øjenæblerne. (*Elementarpartikler*, p. 14)

Forgængelighedstemaet, hvor Michel forestiller sig, hvordan fuglens døde krop pilles fra hinanden af deforme orme, knyttes til noget seksuelt, idet han i drømmen ser afhuggede køn blandt skraldet, hvor fuglen ligger. Denne kastrationsangst eller -trang er karakteristisk for Michels eget forhold til sex, idet hans seksualitet må betegnes som nærmest ikke-eksisterende: Han har ikke forbindelse til sin seksualitet, han føler ikke lyst.

Også Michel i *Udvidelsen af kampzonen* leger med tanken om kastration:

Snart har jeg erektion. Der ligger en saks på bordet ved siden

af sengen. Idéen trænger sig på. Jeg forestiller mig med saksen i hånden, en kort modstand i kødet og pludselig den blodige klump, den sandsynlige besvimelse. Stumpen på gulvtæppet. Klistret af blod. (*Udvidelse af kampzonen*, pp. 121-22)

Michel er på dette tidspunkt i romanen psykisk syg, da han forestiller sig, hvordan han klipper sit lem af med en saks. Kastrationen bliver dog kun ved tanken. Scenen understreger, at også denne Michel, ligesom Michel i *Elementarpartikler*, har et destruktivt forhold til sin seksualitet. Den bliver aldrig hverken rigtigt udfoldet eller giver ham nogen tilfredsstillelse.

Stort set samtlige personer i Houellebecqs romaner lider således på den ene eller den anden måde under samfundets kropsideal, fordi dette ideal giver dem komplekser og gør det svært for dem at få kontakt med det modsatte køn.

Samfundets fallit

Beskrivelserne af de menneskelige relationer i den materialistiske tidsalder ligger åbenlyst i forlængelse af Darwins evolutionsteori, idet Houellebecq mener, at kampen for overlevelse lever videre i bedste velgående. Blot er selektionskriteriet ikke længere fysisk styrke eller økonomisk velstand, men seksuel tiltrækningskraft. Det har konsekvenser for samfundet. I dette citat fra *Udvidelse af kampzonen* funderer Michel over, hvordan konkurrence er blevet det bærende element i samfundet:

Det forholder sig afgjort sådan, tænkte jeg, at i vores samfund udgør sex helt sikkert endnu et forskelsdannende system, helt uafhængigt af det økonomiske; og det er mindst lige så nådesløst. [...] I et seksuelt system, hvor utroskab er forbudt, lykkes det stort set alle at finde sig en sengepartner. [...] I et fuldkomment liberalt seksuelt system har nogle et alsidigt og spændende seksualliv; andre er henvist til onani og ensomhed. (*Udvidelse af kampzonen*, p. 84)

Siden 60'ernes ungdomsoprør med den efterfølgende liberalisering af seksualiteten, er der sket en total frisættelse af de mekanismer, der både styrer permanente pardannelser og mindre forpligtende seksuelle relationer. Denne frisættelse har også ført

til anarki på en række andre fronter, mener Houellebecq. Den sociale kamp, der resulterer i både ensomhed og aggressivitet, har nemlig påvirket samfundet både globalt og lokalt. På det lokale plan viser disse resultater sig i romanerne, ved at de glimtvist fremstår som en form for reportage om samfundets tilstand. For eksempel afbrydes *Platform* løbende af små episoder om bandekrige, voldtægter og bomber i metroen:

Dengang var det [Evry] en rolig forstad. I dag havde de omliggende kommuner Frankrigs højeste kriminalitetsrate. Hver uge var der angreb på busser, politibiler, brandbiler; man havde ikke engang præcise tal for overfald og tyverier; ifølge visse beregninger måtte man gange antallet af anmeldelser med fem for at få det rigtige tal. (*Platform*, pp. 127-28)

Disse beskrivelser af problemerne i “de sårbare forstæder” giver et indtryk af, hvad det er for en type problemer, der kendetegner det moderne Paris.²

Set på et mere globalt plan er den tid, vi lever i, præget af krige, hungersnød og folkevandringer (hvoraf sidstnævnte i særlig grad bidrager til den racisme, som flere af Houellebecqs personer kan ses som eksponenter for). Det illustreres løbende i romanerne: Det mest iøjnefaldende eksempel er uden tvivl det muslimske attentat på det ferieparadis, hvor Valérie bliver dræbt i slutningen af *Platform*. Det er iøjnefaldende, fordi det geografisk minder om attentatet på Bali i 2002, idet det foregår på et hotel for vestlige turister i Thailand (*Platform*, p. 249). Dog er det terrorangrebene på World Trade Center i New York, der oftest er blevet sammenlignet med angrebet i *Platform*, fordi bogen udkom umiddelbart før d. 11. september 2001, og fordi bogens hovedperson åbenlyst kritiserer islam, på samme måde som Houellebecq gør det i sine interviews.

Det mest markante bevis for, at samfundet er på vej til at bryde sammen, er imidlertid den nihilisme og modløshed, som karakteriserer romanpersonernes forhold til livet. Med direkte reference til indledningen af Camus’ *Den fremmede* (“I dag døde mor...”) indleder Houellebecq således *Platform* med sætningen “Min far døde for et år siden...” (*Platform*, p. 9). Dermed antydes det, at Michel i *Platform* har

lighedstræk med den diskrete og indelukkede hovedperson i *Den fremmede*, idet de begge er upåvirkede af hhv. deres fars og mors død.³

Denne kritiske distance til livet og til andre mennesker, som senere i romanen kommer til udtryk bl.a. i Michels forhold til de andre mennesker (*Platform*, p. 32-37), er også karakteristisk for hovedpersonerne i de andre bøger. For eksempel ønsker Michel i *Udvidelse af kampzonen* generelt ikke at tale med nogen, hvis han kan undgå det:

Jeg tygger min bøj med bearnaisesovs og lader, som om jeg ikke har hørt spørgsmålet. Håndlangeren ser på mig med sit stive blik, og jeg overvejer et øjeblik, om han har tænkt sig at råbe: “Svar, når De bliver spurgt!” Jeg drejer uden videre hovedet i en anden retning. (*Udvidelse af kampzonen*, p. 51)

Michels afvisning af kontakt minder om den afstand, Michel i *Platform* lægger til sin far i citatet ovenfor, og til den måde, forskeren Michel i *Elementarpartikler* lever isoleret fra verden på.

Det bliver tydeligt, at den materialistiske tidsalder nærmer sig sin afslutning. Samfundet er ved at bryde sammen, fordi menneskene lever i evig skræk for overfald og terror, og for at den vestlige verden skal “oversvømmes” af fremmede kulturer. Denne evige kamp og altoverskyggende angst har fundet grobund, fordi den fri seksualitet har bevirket, at mange mister både lysten og evnen til at komme i kontakt med det modsatte køn og dermed formere sig. Menneskeheden er med andre ord truet som art.

Fagre ny verden

I slutningen af *Elementarpartikler* kommenteres samfundets sammenbrud:

Ligesom mennesket i den materialistiske tidsalder, uden at forstå og uden egentlig at se, kunne deltage i gentagelsen af kristne ceremoniers ritualer,
Ligesom de ikke kunne læse eller genlæse værker fra deres gamle kristne kultur uden at afstå fra et nærmest antropologisk perspektiv,

Ligesom de var ude af stand til at forstå de debatter der havde

rystet deres forfædre omkring syndens og nådens stadige vekslen;

På samme vis kan vi nu lytte til denne historie fra den materialistiske tidsalder

Som en gammel historie om menneskeheden. (*Elementarpartikler*, p. 283-84)

Civilisationens historie er opdelt i perioder, og grænserne mellem de enkelte perioder er skarpe, fremgår det af citatet. Mennesket har altid haft et distanceret syn på tidligere kulturer, og forskellen på den nuværende og den kommende periode vil ligeledes være umulig at forholde sig til for jordens fremtidige beboere.

Det, der for alvor kommer til at afslutte vores tidsalder, er, ifølge Houellebecqs forestilling om fremtiden, en banebrydende opfindelse, som bliver offentliggjort i juni 2009. Den dag publicerer Michel, forskeren i *Elementarpartikler*, sine forskningsresultater i tidsskriftet *Nature*, hvilket fremkalder en chokbølge i videnskabelige kredse (*Elementarpartikler*, p. 293). Michels opfindelse går kort og godt ud på, at han har fundet en måde, hvorpå man kan imødekomme og helbrede den lidelse, som er et menneskeligt grundvilkår – ikke blot for mennesket i den materialistiske tidsalder, men også i alle tidligere tidsaldre:

Enhver genetisk kode, uanset hvor kompleks den var, kunne omskrives i en strukturelt set stabil standardform, utilgængelig for forstyrrelser og mutationer. Enhver celle kunne dermed udstyres med en kapacitet til uendelige successive replikationer. Enhver dyreart, uanset hvor udviklet den var, kunne transformeres til en beslægtet art, reproducerbar ved kloning og udødelig. (*Elementarpartikler*, p. 294)

Gennem uendelige beregninger, forsøg og observationer (bl.a. af Brunos evige søgen efter seksuel tilfredsstillelse) er Michel nået frem til et resultat, der gør det muligt at fremstille mennesker via kloning. Disse kloner, som er dem, der fortæller historien i *Elementarpartikler*, vil være udødelige, ligesom deres hud over hele kroppen vil være lige så følsom som menneskets seksuelle organer. Med deres fremkomst er den kamp for sex og overlevelse, som præger men-

neskets tilværelse, overflødiggjort. Den tid, de lever i, og som ifølge Houellebecq er vores fremtid, beskrives som lys, nærmest drømmeagtig, idet kampen for overlevelse ikke længere er nødvendig. Menneskets dårligdomme er blevet udryddet, tilbage er kun harmoni. (*Elementarpartikler*, pp. 7-8 og 300-301)

Gennem denne fremtidsvision lægger Houellebecqs roman sig tæt op ad Aldous Huxleys science fictionroman *Fagre ny verden* (1932). Også her beskrives livet i en teknologiseret fremtid, hvor menneskeracen er stærkt på vej til at uddø. De få, der er tilbage, lever isoleret og primitivt i reservater. Derimod er de klonede væsner, der befolker det meste af jorden ikke afhængige af at møde en mage for at reproducere sig. De kan derfor nyde et frit og uforpligtende sexliv i fred og fordragelighed.

Huxleys roman nævnes flere gange i *Elementarpartikler* som inspirationskilde for Michels forskning, men i modsætning til Houellebecqs positive – om end delvist ironiske – beskrivelse af den kommende tidsalder, er Huxleys billede af fremtiden langt fra positivt. *Fagre ny verden* er en indirekte kritik af den ensretning, den teknologiske udvikling, som dengang var ved at brede sig, medfører. Selvom begge forfattere kritiserer den tid, de lever i, er det således kun Houellebecq, der mener, at kloning er løsningen på den ensomhed og desillusion, der præger livet i den materialistiske tidsalder.

Både *Udvidelse af kampzonen*, *Elementarpartikler* og *Platform* handler i bund og grund om menneskelig lidelse – *Elementarpartikler* er endda direkte tilegnet mennesket af denne årsag (*Elementarpartikler*, p. 301). De tre romaner beskriver alle menneskets triste tilværelse i det moderne samfund, eksemplificeret i form af forskellige persontyper og problemstillinger. På den måde udgør lidelsen et grundvilkår i den menneskelige tilværelse, hvilket Houellebecq opfatter negativt. Imidlertid er det lidelsen, der inspirerer Michel til at fremstille klonede mennesker, som kan leve i fred og fordragelighed med hinanden, og dermed forårsager den ikke kun elendighed. Den bliver også årsagen til den ny verden, som kommer.

Noter

1. Det kan i øvrigt virke paradoksalt, at Houellebecq i dette citat på ekstremt ironisk vis kortlægger den banale årsag til Brunos racisme, når han i flere interviews kommer med udtalelser mod islam, som ofte er blevet opfattet som racistiske. Houellebecqs begrundelse er imidlertid, at hans eget had til islam ikke skyldes, at han har noget imod arabiske folkeslag som sådan, men at islam er en mono-teistisk religion. (Interview i *Lire*, september 2001).
2. Jeg vælger at oversætte “banlieues sensibles” med “sår-bare forstæder” og ikke “sansemættede forstæder”, sådan som Lars Bonnevie har oversat udtrykket i *Platform*.
3. Desuden er Michels far blevet slået ihjel af en araber. Hermed bliver *Platform* en form for spejling af *Den fremmede*, hvor hovedpersonen, som er fransk, dræber en araber.

Litteratur

Argand, Catherine: “Entretien, Michel Houellebecq”, *Lire* (september 1998), <http://www.lire.fr> (15/1 2003).

Camus, Albert: *Den fremmede*, Gyldendal, 2002, København.

Houellebecq, Michel: *Elementarpartikler*, Borgens Forlag, 2001, København.

Houellebecq, Michel: *Platform*, Borgens Forlag, 2002, København.

Houellebecq, Michel: *Rester vivant et autres textes*, Editions Flammarion, 1997, Paris.

Houellebecq, Michel: *Udvidelse af kampzonen*, Borgens Forlag, 2002, København.

Hugo, Victor: *De elendige*, 1993, Gyldendal, København.

Huxley, Aldous: *Fagre ny verden*, Aschehoug, 1986, København.

Sénécal, Didier: “Entretien, Michel Houellebecq”, *Lire* (september 2001), <http://www.lire.fr> (15/1 2003).